

Oszinte örömet okozna, ha az általam jelzett intések figyelemre méltatnának, — jótékony következményei bizonyára nem fognak elmaradni.

Árva-Váralja, 1876. február hóban.

Ford. *Scholtz Gyula.*

Szepes-Béláról Szczawnicáig.

Weber Samutól.

A következő leírással az utazót a Tátra hegységének oly vidékére akarom figyelmeztetni, mely mind a természet gyógyereje, mind a történeti események által, melyek ezen tájékhoz fűződnek, mindenesetre a legérdekesebbek közé számítható; mintha csak ezen vidék benyomása alatt keletkezett volna a költőnek következő szép dala:

Hol a mohos szirt öbléből
Ezüst forrás ömledez,
S a patakok csörgésétől
A setét völgy zengedez . . .

Itt emeli fel fátyolát
A visszaemlékezés,
Itt rakja le zöld sátorát
A böles magábatérés. ¹⁾

Szepes-Béláról, Tótfalván át körülbelül két óra alatt, a Magurai hegységen egy magában álló korcsmához érünk, mely 949·94 ^m/-nyi magasságban fekszik a tenger színe felett. Itt a kocsis a meredek uton kifáradt lovakat éteti. Ember e korcsmában pálinkán és tejen kívül mást nem kaphat.

* * *

Rövid időzés után folytatván utunkat, jobbra kanyarodunk Reichwald és Haligócz felé. E két falu közel fekszik egymáshoz. Az utóbbihoz közel esik a Michnova-Dolina nevű völgy, melyben egy nevezetes és nagy barlang található. A barlang néhol csak egy, néhol pedig nyolcz méternyi szélességű. Sok helyütt fehér mészköve megfeketedett a fáklyák és gyertyák füstjétől, melyeket az utazók e sötét helyen szoktak használni. Egy része a barlangnak kamarához hasonló, hossza négy méter, szélessége félannyi. A labyrinth-

¹⁾ Berzsényi Dániel: „A mulandóság“.

féle barlangcsoportban több neme a mészköveknek fordul elő, melyekbe a látogatók neveiket és az utazás idejét szokták bevéteni. Az itt talált és a mélységben még alkalmasint bővebben található csontok a tudománynak még nagy szolgálatot teendnek.

Ezen barlangról és a benne eszközölt ásatásokról Bárányi Mátyás ur, ottani földbirtokos, következőképen nyilatkozik: Haligócz hegység felett jelentékeny harmadlagos korszakbeli mészkőhegységek emelkednek fel, ezeknek tetőpontjai a tengerszin felett 949 és a völgy-talp felett 253 méternyi magasságig nyulnak fel. E hegységben találtatik az a barlang, melyben 1874-ben, július 10-kén 6 munkással megkezdtém az ásatásokat. Fáradozásunknak nemsokára sikere lett. Négy órányi munka után nem nagyon mély helyeken száz darabnál több csontot találtunk, melyek a barlang-medvétől (*ursus spaeleus*) származtak.

Még ugyanaz nap fedeztünk fel egy 12^m hosszú, mindkét oldalon élesélű, tűzkőből való kést, továbbá oly csontot, mely világosan mutatja, hogy azt emberi kéz kő-kés segítségével több helyen megreszelte; és végre fazékeserepet, mely azonban sokkal későbbi időből származik és eredetét már a fazékas-korongnak köszöni.

Szept. 9-kén ugyanazon munkásokkal folytattam az ásatásokat és pedig megint szép eredménnyel, következő érdekes tárgyakat találván: barlang-medvétől való csontok és fogak nagy számát, a velő kivájtása céljából ketté hasított és tűznél volt csontot és tűzkő-kést, mely mindkét oldalon még most is éles és a kőkorszaknak — palaeolith — tulajdonítható. Ez alkalomkor áttörttem egy 24^m vastagságu stalaktit-réteget; ez alatt meglehetősen mennyiségű szenes fára akadtam. 1875-ben május 5-én hasonlólag sok csont-maradványokat találtam. Kötelességemnek tartottam, hogy mindezen föllett és több ezer éves nyugalomukban megzavart tárgyakat kimerítő tudósítással együtt a nemzeti muzeum igazgatójának küldjem. A további ásatások nagy nehézségekkel lesznek összekötve, mert a lehulló kőszikla-darabok mintegy elrejtteni látszanak

az alattuk eltemetett ősrégi kincseket. Míg e kösziklák ott hevernek, addig rendszeres ásatásokról szó sem lehet. — Ez Badányi ur okadatolt és saját tapasztalataira alapított véleménye.

Ha egyrésről a tudomány nagy hálával tartozik Badányi Mátyás ur fáradozásaiért, melyekkel sikerült felfedezni az osztrák-magyar birodalom népességének legidősebb lakhelyét, úgy másrésről feltűnő, hogy a kormány egy a tudományos kutatások szempontjából oly felette fontos barlangot még nem méltatta figyelmére és közbenjárását, valamint segítségét még nem ajánlotta fel a magános ember elszigetelt törekvésének. Oly fontos felfedezések, milyenekre a haligóczyi barlangban akadunk és még bővebben akadni fogunk, már nem magán-, hanem országos ügyek.

E nagy nevezetes barlangon kívül Haligóczy közelében még egy más, kisebb barlangot találunk, mely a néptől mai napig Axamithkának neveztetik. Itt tartózkodott t. i. Axamyth rablófőnök czinkostársaival, kik 1450 körül rabolva és pusztítva zaklatták e vidéket.

* * *

Haligóczyról nemsokára egy kis fürdőhelyre, Szmerdsonkára érünk és pedig kiindulási pontunktól, Bélától számítva, körülbelül négy óra alatt. Szmerdsonka nevét „smerdj“ tót szótól veszi, mely annyit jelent, mint bűzt terjeszteni, mivel kénes vize csakugyan messzire érezhető rossz szagot kipárologat. Genersich Keresztély 1807. évben ezen kis fürdőhelyről következőket irt: „A veres klasztróm környékén létezik erős kénvizet tartalmazó kút, mely azonban még nincs tisztítva és bekerítve. Forrásainak kiömlése nagy mocsárt képez. Az utóbbit környező timsó-pala arra mutat, hogy timsavat is tartalmaz. Egy gyenge idegű lengyel grófnő épen ott időzött egészségének helyreállítása végett, és a mint mondják, már sokan ezen víz kül- és belhasználata folytán végső elgyengülésüktől felüdültek.¹⁾

¹⁾ Neue Beiträge zur Topographie und Statistik des Königreiches Ungarn. B. VI, 326.

Ezen idézetből láthatjuk, hogy már 69 év előtt egyesek nagyra becsülték e fürdő gyógyerejét. De még a kút sem volt bekerítve. Fájdalom még ma is úgy látszik nem elég figyelem fordítottik ezen fürdőre. Vízének tartalma még nincsen vegyszileg meghatározva és csak örvendetes hatásából különösen köszvényekre, és a tőle áramló, jellemző, rosz szagából sejtjük a víz kénes alkatrészeit. Valamint a kút, úgy a lakszobák is még meglehetősen primitív állapotban vannak; számuk 10, ugyanannyi fürdőkamarával, mely szám azonban kedvező időjárásnál már nem felel meg a szükségletnek. E sorok írója csak öt tagból álló társaságban mult évi aug. hó 8-kán e helyre jött; szobákat ugyan még kaptunk akkor, de ágyneműt már nem, ha csak a szalmazsákot nem akarjuk annak nevezni. Még rosszabbul járt egy számos, körülbelül 20 tagból álló lengyel társaság, mely szobák hiányában az ujonan felépült kuglizóban kénytelen volt meghálni és a fürdőhely kényelmetlenségéről gyötrelmesen álmodni.

A víz gyógyereje, mely különösen a csúznál és köszvényes betegségeknel igen hathatós, továbbá a tájék szépsége és egészséges fekvése s a vendégek e miatt gyakori látogatása, megkivánnák, hogy mind a bérlő, mind a tulajdonos, az eperjesi görög-kath. püspök úr, mindent elkövessenek, hogy ezen fürdőhely is azon helyet foglalhatná el a hazai fürdők között, melyre minden tekintetben méltó, mint az sokaktól látogatásaik által tényleg bizonyíttatik. Ugyanis az 1871-diki év július hó 26-án Albrecht főherczeg Szepességet beutazván, e fürdőhelyet is meglátogatta. Ez alkalomkor a bérlő és a magas vendég között érdekes párbeszéd fejlődött. Kérdez ugyan a főherczeg a bérlőtől: „Hány foka van ennek a víznek?” Mire a kérdezett felel: „Császári fenség, hogy tudjam én azt, hisz a víz nem borszesz!”

* * *

Szmerdsonkától egy negyed órányira esik a Veres klastrom, vagy inkább annak romja. Mielőtt az épületet és regényes, magasztos tájékát leírnók, engedjék meg, hogy a régen mult idők képeit és viszontagságait, me-

lyekről e klastrom romjai beszélnek, emlékezetünkbe vissza-idézzem.

Az alapítási okmány szerint ¹⁾ 1319-ben alapítottattott a lechniezi zárdá, mely veres tégláiról és köveiről a nép által Veres klastromnak is neveztetett. Az alapítók a szepesi B. Márton egyházának káptalana beleegyezésével valának egyrésztől Kokos, Rycolphus fia, másrésztől a karthauziak rendjének képviselői, Márton, a menedékkő zárdájának perjele és Goblinus szerzetes. Kokos adományát tetemes más jószággal, mely a lechniezi karthausiaknak átengedtetett, Károly magyar király maga hagyta helyben 1320-ban, ki előtt személyesen jelent meg Temesváron a nevezett alapító.²⁾ 1351-ik évben Relyow nevű falu a lechniezi karthausiak birtokába jött. 1409-ben Waldorf nevű krakói család az ottani püspök helyettese, János előtt ünnepélyesen kijelentette és okmányilag lekötelezte magát, hogy Reichwald magurai falu felét minden joggal és haszonnal örök-időkre átengedi a többször említett rendnek.³⁾

Anyagilag e zárdá így nemcsak biztosítva, de gazdag is vala. De a következő háborus idők jószágának veszedelmére voltak.

Már 1431-ben rettentő módon kipusztítottattott a zárdá. Ez évben Coributh Zsigmond vezérlete alatt betörttek Magyarországba részint lengyelek, részint csehek Glieviczéből(?) és a karthausiaknál nagy kincseket kerestek. Először elvitték a szent edényeket, ruhákat, diszitményeket és könyveket. Mivel azonban zsákmányukkal nem voltak megelégedve, a szerzeteseket kezdték verni, annyira, hogy többen közülök halva maradtak. Az öreg perjelt arra akarták kényszeríteni, hogy mutassa meg az elrejtett kincseket. Miután azokat nem tudta, vagy nem akarta elárulni, megkötözve magukkal vitték.⁴⁾ Nemsokára 1433-ban azonban majdnem minden vagyonától megfosztatott a lechniezi zárdá a rabló bandák által.

¹⁾ Literae foundationis Coenobii Lechniciensis Ordinis Carthusianorum. Wagner: *Analecta scepusii* I., 403.

²⁾ Ugyanott, 404.

³⁾ Wagner, *Analecta scepusii* I., 421.

⁴⁾ Ugyanott II., 24: Coenobium Carthusianorum Lechniciense per Bohemos et Polonos fide expilatur.

Ezen évről azt írja a szepesi évkönyv: „A hussiták az egész országot elpusztították és Margit napján Perdus főnökjük alatt Késmárk városát is elfoglalták, felgyújtották, sok embert lemészároltak, sokat megkötözve sok zsákmánnyal együtt Liptónt át magukkal hurcolták.¹⁾)

Az egyházi reformatio sem kedvezett zárdánkknak. Új szerzetesek nem léptek be, a régiak vagy meghaltak, vagy elhagyták e helyet, mely oly sok megtámadtatásoknak volt kitéve és nagy inségben szenvedett. 1563-ban mindenben szűkölködött a zárdá, melyről írják, hogy oly szegénységbe jött, miszerint jószágából alig mindennapi szükségleteit fedezhette.²⁾)

A karthauziak rendje a lechniezi zárdában 244 éves fenállása után, tulajdonképen már 1563-ban megszűnt lenni. Ez évben ugyanis nov. 20-án következő tartalmu parancsolatot adott ki a király. Miután tudtára esett, hogy a szepesi káptalan szükségét szenved és a háborus időben biztonságban nincsen, azért meghagyatik a nevezett káptalan előjárójának, Bornemisznak a Györgynek, hogy a kanonokokkal és az egész levéltárral együtt a lechniezi zárdába költözködjék át, a jószágokat elfoglalja, ideiglenesen bírja és a még hátramaradt szerzeteseknek gondját viselje.³⁾) 1565-ben teljes formában megszűnt a karthauziak rendje Szepeségen.

Ezóta a lechniezi zárdához tartozó jószágok világiak birtokába kerültek. 1612-ik évben Horváth György de Palocsa Mátyás király jóváhagyásával 35.000 frtért zálogba vette a zárdát minden hozzá tartozó jószággal. Ferdinand király azonban Rákóczy Pálnak de Felső-Vadász megengedte, hogy a nevezett birtokot Horváth György de Palocsa utódjaitól beválthassa. A Rákóczy család birtokában maradt a jószág egészen 1699-ig. Akkor Rákóczy Erzsébet grófnő, férjezett Erdődy grófné, a lechniezi zárdát minden hozzá tartozó joggal és birtokkal 30.000 frtért örök időkre eladta Mattyasovszky László de Markusfalva, nyitrai püspöknek és m. k. kancellárnak.

A nevezett püspök 1705-ben behívta Oláhországból a

¹⁾ Wagner II., 11.

²⁾ Ugyanott, II., 434.

³⁾ Ugyanott, I., 437.

camaldulensi szerzet több tagjait és azoknak átengedte a lechniezi zárdát minden jövedelmével azon feltétel alatt, hogy halála után mindennap szent misét olvassanak lelke üdvéért. A 9-ik pont nevezett püspök végrendeletében, mely az átengedésre vonatkozik, így szól: „Habeo igitur in Comitatu Scepus Claustrum Lechnicz olim ordinis Carthusiensium, quod e manibus Saeclarium in bonis ac litteraris documentis lego R. R. P. P. Camaldulensibus, ut ibidem juxta jurum institutum Deo jugiter famulentur“ stb.

Ezen „camaldulensi“ ¹⁾ szerzet itt következő nevet vett fel: „Eremus Conventus Montis Coronae“, azaz, a Korona-hegy remete szerzete, mely megnevezés a zárda-romokon látható 4 betüből is kiviláglik: E. C. M. C.

De ezen szerzet sem tarthatá magát soká fenn. Fennállása 76-ik évében megjelent 1781-ben december hó 20-án II. József parancsa, melynél fogva minden azon szerzet felfüggesztetett, mely betegápolással, lelkészséggel és tanítással nem foglalkozott. A felfüggesztett rendek közül különösen említettek: a camaldulensek, karthausiak, karmeliták, kapuczinusok, francziskánusok és minden női-rendek, Sz. Erzsébet és Ursula-féle apácák kivételével. Azon 36.000 szerzetesek közé, kik a világba visszatértek, a lechniezi camaldulensek is tartoztak. A különféle zárdák vagyona egyházi alapot képezett, mely már 1785-ben 2,300.000 frtból állott. ²⁾

1820-ban a görög kath. püspöki káptalan ajándékozott meg a lechniezi zárdával és az ahhoz tartozó birtokkal, mióta birtokost nem cserélt és püspöki tisztartó által kezeltetik.

* * *

Ha az előrebocsátottakban a zárda-romok hajdani lakosaira és azok viszontagságaira futó pillantást vetettünk: szá-

¹⁾ A camaldulensi rend nevét vette a „Campus Maldolj“ apennini völgytől. Tagjai igen szigorú remete életet éltek, sokszor böjtöltek, hússal csak egyszer az évben, t. i. húsvétkor éltek, különben csak hal, olaj és tészta étel képezték rendes ételöket. Testöket gyakran megostorozták, beszélniök nem volt szabad és találkozáskor „memento mori“ szavakkal köszöntötték egymást. Theol. Universal-Lexicon I., 123.

²⁾ Patuzzi, Gesch. der Päpste; 1117.

badjon a következőkben maga a zárda-épület maradványait és a hozzátartozó épületeket megtekinteni.

A zárda Sz. Antal völgyében a Dunajecz jobb partján, közel a Korona-hegyhez fekszik. Körülbelül 100 lépésnyire a bejárástól a Dunajecz partján oly óriási hársfákat látunk, melyek a ritkaságokhoz számíthatók. Ha tekintetbe vesszük, hogy a hársfa — *Tilia L.* — növése magasságba 100, vastagságba 500—1000 évig is tart, akkor feltehetjük, hogy ezen hársfák óriási fejlődésük mellett bizonyosan több évszázad óta itt állanak és hogy sötét árnyékuk alatt nem csak a camaldulensek, de valószínűleg még a karthauziak is sétáltak. E fák egyszersmind a maig is élő nématanuk oly multból, mely véres harcok és kegyetlen pusztítások színhelye volt.

A ritka hársfák megtekintése után belépünk a zárda nyílt kapuján. Az épület azért neveztetik még most is „Veres klastromnak“ = „*Rothes Kloster*“ = Červení kláštor, mert, mint már említém, veres színbe átmenő kövekből volt építve és téglákkal fedve: „*Coenobium de Lechnicz, vulgo jam olim Rubrum Claustrum nominatum, quod imbricibus intectum ejus coloris speciem intuentibus offeret.*“ Az első udvarban mindjárt arról meggyőződhetünk, hogy a zárda még jó karban talált részei most gazdasági épületeknek használatnak. Itt találunk mindent, mit p. o. Steub Lajos, ¹⁾ utazó, a tirol-i Rodeneck várában látott: ekét, boronát, szekeret, gereblyét és több eféléket, melyek a mezei munka elvégzésére nélkülözhetlenek. Egy nagy emeletes épület, mely most szintén gazdasági czélokra használatik, azelőtt a camaldulensek által betegápolódnak alapított. De másrészről megint arról is megemlékezünk, hogy e hely, melyen állunk, a történet felejthetlen eseményei által is szentesítve van. Ugyan is a második udvarhozi bemenet felett az ismert négy betűvel találkozunk: E. C. M. C. E betűk jelentését már fennebb említettük. Ugyanott a kereszt jelvénye alatt e szavak olvashatók:

¹⁾ N. Fr. Pr. 1875. Nr. 3988.

„Christe resurgente Lechnitz tuerare eremum,
Sub crucis ut signo felix tibi secula vivat.“

Erre a tiszta góth stílusban és még jó karban fennálló templomba megyünk, melynek ajtai valaha mindennap megnyitak a kegyes szerzeteseknek; most azonban csak egyszer évenként búcsú alkalmával tartatik isteni tisztelet e szentelt helyen. Még 1807-ben írhatták e templomról: fényben nem szenved hiányt.¹⁾ Az idők folytában azonban a zárda épületeiben lakó gazdatisztek gondatlansága által sok történeti és művészeti becsesel bíró kép és faragvány más helyre került. Azt beszélnek a hír és a templom meglehetősen kopasz falai. Daczára annak még elég érdekes e templom. Szószéket és padokat itt nem találunk, de igen is kicsiny, egy ájtatoskodó számára elkészített imazsámolyokat, melyek hajdan az egyes szerzetesek által használtattak. A sekrestyében látunk igen szép faragványokkal ellátott szekrényeket, melyekben még a misés könyvek és öltönyök is találatnak. Az oltárhoz fordulva, a templom bal oldalán látszik természeti nagyságban az üdvözítő fából kifaragva, a leghelyesebb anatómiai és pszichológiai szabályoknak egészen megfelelőleg. Az oltár kettős, hátulsó része ugyanis szintén képpel és diszitménnyel bír, úgy hogy itt is végezhető az áhitatosság, mit a tágas tér is megenged. A sekrestye átellenében van egy kis, Kapy püspök ur után elnevezett kápolna, melyben ez egyházi főnök csontjai nyugsznak. Ezen püspökre vonatkozik az ott olvasható felirat:

„Vota Sigismundus poscit tua Virgo Maria!

Ut valeat Kapy sanctorum sorte beari.“

A templom karzata alatt fekete márvány táblán következő felirat olvasható: „Haec Ecclesia S. Antonii Abbatis Patrum Camaldulensium Montis Coronae a restauratione sua anno sequenti 1747 die 8-va 7-bris consecrata fuit per Illustrissimum ac Reverendissimum D. Praepositum Terrae Scepus Episcopum Tinniniensem D. Alexandrum Mariássy de Markusfalva, Cura et sollicitudine A. R. P. D. Demetrii Eremitae Comaldi. Montis Coronae Priori“.

Ezen templom mögött egy sorban felépítve valának a szerzetesek lakásai. Ezek állottak külön lak- és háló-szobácskákból, melyek átellenében kis kápolnák és kertecskék létez-

¹⁾ Bredetzky, Topographie v. Ung. IV., 325.

tek egy-egy szerzetes számára. Több barát virág-tenyésztéssel valamint természeti tudományokkal foglalkozott. Itt lakott valamelyik czellában Cyprianus nevű szerzetes is, ki a nevezett tudományokban nagyon kitűnt, a többiek orvosa volt és a monda szerint oly szárnyak elkészítésében fáradozott, melyek segítségével repülhetett. El is repült $\frac{1}{4}$ órányi távolságra a szomszéd korona-hegyre.¹⁾

A refectorium, a szerzetesek közös étkezés helye, különösen kitűnik művészeti, szép, goth boltozata által.

Hogy az akkori háborús időkben a zárda biztos menedékül szolgáljon Rákóczy Pál de F.-Vadász erős kőfallal bekerítette 1630-ban a mit a körfal feliratából még most is kiolvashatja az ember:

Illustris D. D. Paulus Rákóczy de Felső-Vadász
S. C. M. J. C. aedificare curavit tempore provisoratus E.
Mart. Nemesani A. D. 1630. Restauratum 1754 Andreas Klen.

Epen Rákóczy siremlékén a szepesi B.-Márton templomban, ezeket olvassuk:

Illustrissimus D. D. Paulus Rákóczy de Felső-Vadász, Judex Curiae Regiae, Comitatum de Sáaros et Thorna supremus Comes; nec non Sacratissimi Principis ac D. D. Ferdinandi secundi Dei gratia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Consiliarius et Camerarius. Obiit Anno Domini MDCXXXVI die Mensis Martii aetatis XC.

Hic posuit cineres Paulus Rákóczy, ille
Praesidium gentis, delictumque suae:
Vir pietate potens, observatissimus aequi,
Libertatis amans, consiliique boni,
Musarum decus et sancti Zelator honoris,
Et Ferdinandi tui, Dux bonus officii.
Heu! qui vixerat in magnum Patriae ornamentum.
Spectaculum nobis, nil nisi triste jacet.
Haec pia vota suo posuit fidissima Consors
Consorti, et lacrimis sparserat ora piis.²⁾

¹⁾ A Cyprianusról szóló mondát humorban és költői szépségekben elbeszélő költeményben dolgozta fel Lindner Ernő, ki több szepesi monda költői feldolgozása által a szepesi tájbeszédben magát kitűnteti.

²⁾ Wagner. *Analecta scep.* II, 334.

Hogy a zárda körfalának építését Rákóczy özvegye folytatta, következő, szintén ezen falon észrevehető feliratból megtudjuk:

Illm. D. Comitissa Anna Pethe de Him. Illustr. D. D. Pauli Rákóczy de Felső-Vadász Judicis Curiae Regiae relicta vidua erigi curavit die 7 Julii anno 1637. Restauratum 1754. Johannes Szander.

Ha az egész zárda épületeit vizsgáljuk, észreveszszük, hogy azok, melyek a templom közelében, a 3-ik udvarban találtatnak, a Karthauziak által a 14. század elején vették eredetüket, a többiek azonban sokkal későbbben, nagyobb részt a Camaldulensek által emeltettek.

Igy megemlékezvén a multakról távozunk e történeti helytől, mely Bodenstein szavaira visszaemlékeztet.

Ein treu Gedenken, lieb Erinnern,
Das ist die herrlichste der Gaben,
Die wir von Gott empfangen haben —
Das ist der gold'ne Zauberring,
Der auferstehen macht im Innern,
Was uns nach Aussen unterging.

A siri csend azonban, mely az egész zárdában uralkodik és a mindinkább düledező romok, lelkünket méltó bánattal töltik meg és azon szomorú kérdés szál ajkainkra: nincsen-e senki, ki ezen romokat a végpusztulástól megmentené?! Ezen romok elenyészésével a művész, építészeti és a hazai történet egyik legszebb és legtanulságosabb lapja kiszakítatnék, — felő már is nagyobb részt kiszakítva van!

A vajda-hunyadi vár fenntartása ezéjjából évenként az állam pénztárából egy összeg megszavaztatik. Ez a pénz sem volna kidobva, melylyel e zárda, mint oly nevezetes történeti emlék, a végelpusztulástól megmentetnék. Trefort minister ur legközelebb időben kibocsátott rendelete a régi templomok és a művészeti emlékek megmentése és megújítása iránt — e zárda maradványaira is talán üdvös befolyással lesz!

Itt megemlítendőnek tartom, hogy már 1846-ban Szalay József¹⁾ ur kezdeményezésére 8 tagból álló társaság

¹⁾ Mely fájdalommal jelentenünk kell, hogy Szczawnica érdemdús birtokosa 1876. május havában elhunyt.

vállalkozott Szmerdsonkát a Veres klastrommal összeköttetésben új és minden kényelemmel ellátott fürdőhelyvé átalakítani azon feltétel alatt, miszerint az építkezésre szükségelt anyagot az ottani földes ur adja, az új fürdőt azonban a vállalkozók 20 évre bérbe vegyék. A boldogult Gaganecz, görög-kath. püspök helyeselte a tervet, mely azonban a káptalanok többségének ellenezésével találkozván, végtére még is megbukott. Mi annál sajnálandóbb mert Szalay József úr Szczawnicát az ujonnan alakítandó Szmerdsonka-Veres klastrom fürdőhelylyel szoros köttetésbe akarta hozni.

* * *

A zárda-romok megtekintése után visszatérünk a Dunajecz partjához, az ismeretes hársfák árnyéka alá. Itt találjuk ezen csónakok kikötőjét, melyeken utunkat Szczawnica fürdőig folytatjuk. Mielőtt azt tennők, vessünk futó pillantást e gyönyörű, regényes vidékre, melytől környezve vagyunk és méltán nemcsak honunk, de földrészünk legszebb tüneményeihez számítható.

Épen úgy mint már egyszer Czorsztyn mellett, most itt másodszor törte át a Dunajecz a Pienini ¹⁾ hegységet. Ezen hegység kezdődik Rogoznik mellett, elterjed Maruszyna, Szaflari, Gronkow, Czorsztyn és Kroszciénko — Lengyelhon — környékén, azután elhúzódik Krempach, Falsztyn, Nedecz, Veres-klastrom, Szczawnica, Haligócz, Lipnik és Folyvárk, többnyire Magyarország területén. A szó szorosabb értelmében azonban a hegység csak azon része neveztetik Pienin-nek mely a Veres-klastromtól Szczawnicaig elterjed, melyen át a Dunajecz sebes habjai találták útjokat és mely a Pieninek-völgye hosszában Magyar- és Lengyelhon között olyképen képezi a határt, hogy Magyarország jobb, Lengyelhon bal partján fekszik.

Geológiai sajátságait következőleg jellemzi Temple²⁾: „Liasische Fleckenmergel finden sich bei Maruszyna, ihnen

¹⁾ „Pien“ szó a meredek magasság jelentését magában foglalja. Mások e megnevezést a lengyel szótól „piana“ — tajték, tájékszó-tól származtatják, mivel a Dunajecz folyó itt tajtékos habokat vett.

²⁾ Bilder aus Galizien, 19.

folgen: der eigentliche Klippenkalk, der rothe amonitführende, der petrefactenreiche Diphyakalk bei Czorsztyn, ein rother Crioniden-Kalk, der graue dünngeschichtete Aptychenkalk und der rothe hornsteinführende Kalk. Diese Schichten werden längs ihrer ganzen Erstreckung, namentlich auf der Südseite von Rogoznik bis Roth-Kloster von rothen und grauen Schiefern umsäumt, die den Neocomien angehören.“

Tagadhatlan igen hatalmas földrengésnek kellett lennie, mely az ős időkben a Pienini hegységet ketté választotta és utat egyengetett a Dunajecz folyónak, melynek hullámain most a Veres klastromtól Szczawniczáig esőnakázhatunk.

A csónakok három egymással összekötött váluból állanak és az itt lakó Gorálok által készen tartatnak. Velünk utaznak számos lengyelek és lengyelnök, kik szivességből minket is meghívnak csónakaikra, melynek egyikéről a veres-fehér-kék lengyelszinű zászló lobog. Előttünk feltornyosodik a Koronahegy — mons coronae ¹⁾ — 640 m/-nyi magasságban. Csúcsa 3 nagyobb, 2 kisebb kiálló kősziklából állván, koronához hasonló, honnan elnevezése is eredett. A vidék ezen pontjáról méltán ír Krajník: ²⁾ Ezen hegy, a ragadó folyó, a festői zárda környékével, Magyarország legszebb tájékainak egyikét képezik.

A minket vivő tájtékozó hullámok egyenesen a Koronahegynek folynak és ha az ember az utat nem ismeri, azt gondolná, hogy a hegy kőszikláin keresztül vagy onnan vissza kell vettetniök, miután más kimenet lehetetlennek látszik. A folyó azonban a hegyhez érve egyszerre jobbra, fordul és tovább folytatja útját a kinyíló keskeny völgyben, meredek zord kősziklák között és pedig soha egyenes vonalban, hanem mindig éles szög alatt kanyarodva, majd jobbra, majd balra fordulva, mintegy rejtegetődzvén a szikla falak között. Mihelyest a ragadó folyó hullámai az utjokban álló kőszikláktól visszaveretnek, mintegy felbőszülten hangosan zúgva tájtékeznak, a csónakot mint könnyű dióhéjat ide-oda vetik és gyakran vízzel is megtöltik, mely a készen álló edényekkel rögtön kimerittetik. Itt-ott azonban hol a völgy kissé tágul és a Dunajecz nagyobb kanyarulatot tesz, méltóságteljesen

¹⁾ Ezen hegy is lapis refugii-nak, menedékkőnek nevezetik, mivel a mongolok pusztítása alatt sok ember itt is talált menhelyet. Temple, Bilder aus Galizien 20.

²⁾ Reisehandbuch für Ungarn 157.

tovább hömpölyög. Ily helyeken mélysége rendszeren nagy szokott lenni.

Életveszélylyel azonban nincsen összekötve e csónakozás. És ha Wirth¹⁾ mondja: „az embereknek igazságuk van, kik vélik, hogy az alpesek legnagyobb csúcsai meghágásánál inkább dicsvágy által vezéreltetnek az utazók, mint a természet élvezete által“, akkor a mi kirándulásunktól épen az ellenkezőt állíthatjuk, itt senki sem a — nem létező — veszedelmek legyőzése után dicsőséget, de mindenki nagy élvezetet arat, melyet a természet nagyszerűsége nyújt.

Tekintsük meg közelebbről az egyes magasabb kősziklákat, melyek a Dunajecz partján jobbra-balra feltor-nyosulnak.

A Korona-hegyet következő kősziklák követik: az Ostra-Skałka, mind a két Grabczycha, a Beresztyk, a Faémich, a Ligarki, a Czerwona-Skałka (vereskő), a Sokolica (súlyomkő), továbbá a Slimszkowa-Skałka (csigakő), a Golica, a Biela-Skałka (fehérkő), a Bistra-Skałka (meredekkő), az Ociemne és a Kadce.

Az elősorolt kősziklák között különösen egyesek tűnnek ki szépségök és nagyszerűségök által. A Sokolica oldalánál utat tör magának a Pienski patak, mely csörögve a Dunajeczbe zuhan, mely itt határt képez lengyel és magyar uradalmi területek között. A Golica mészkőfalában bugyogó forrást veszünk észre, melynek édes vize kristálytisza és igen üdítő hatása. Ezen szikla-oldal déli tövénél a Lechnitzről jövő ugyanazon nevű patakocska szintén a Dunajeczbe sebes futással ömlik.

Ha a Sokolica kőszikla alján zuhanó Pienski patak köves partját követjük, akkor elérünk a „Pienin“ nevű váromokhoz, melyek a természeti ugy, mint a történeti nevezetességekhez méltán számíttatnak.

Ezen vár hajdanában, mint egy sasfészek, oly kőszikla derekán vala felépítve, melynek alját a Dunajecz hullámai mosták, míg tetejét sűrű áthatatlan erdő eltakarta a kémkedő

¹⁾ N. Fr. Pr. 1875. Nr. 3971: Eine Wetterhorn-Besteigung.

szem elől. Ezen erős váron sokat rontottak, mind az idők pusztító foga, mind az emberek kapzsisága és tudatlansága, mely történelmi emléket nem tud méltányolni. Az $1\frac{1}{2}$ m/ vastagságu alapfalakon és egy torony romjain kívül, több nem maradt hátra e várból, melynek igen érdekes multja van.

Ezen vár t. i. szent Kinga vagy Kunegunda várának is nevezetik, Kunegunda, Boleszlav, a lengyel uralkodó nejéről, ki övéivel együtt kétszer itt menedéket keresett az ellenség elől.

Mint tudva van, a mongolok pusztító seregének egy része Pajdár alatt Lengyelország ellen törvén s a lengyel sereget Chelmek mellett tönkre tévén, Boleszlav fejedelem Kunegunda nejével Pienin sziklavárba menekült. Ugyanezen ellenség által Krakó, Lengyelhon fővárosa 1241-ben febr. 14-kén a lángok martalékává tétetett.

Boleszlav halála után Kunegunda „Sancta Clara“ nevű zárdájának Ó-Szandeczben főnöknője lett. A „fekete“ Leszko uralkodása alatt 1259-ben másodszor betörték a mongolok Lengyelhonba és Kunegunda 70 apáczával újra elbujt a Pienin elrejtett sziklavárába. A mongolok már a vár közelében üldözték a menekültet, de szerencsére oly sűrű köd borítá el a várfalakat, hogy az üldözők visszavonulásra kényszerítették és örültek, hogy az ösvénytelen vadonból kiszabadulhattak.

Mivel a vár oly hozzáférhetetlen, a népnek mindig alkotó phantáziája ezen tényt szép mondává alakította át, melyszerint t. i. a várat angyalok építették volna szent Kunegunda oltalmára, ki felett oltalmazó felhő lebegett, ha népet áldotta.

Mig szemeink a természet és történet oly érdekes nyomain élvezetteljesen csüngtek, addig kedélyünk hangulata hazafias énekekben méltó kifejezést talált. Hazánk e pontját alig lehet eléggé csodálni és szeretni. Mi a költővel énekelünk :

Hazádnak rendületlenül
Légy híve óh magyar!
Bőlesőd ez, majdan sírod is,
Mely ápol és eltakar!

A lengyelek pedig, kik ismeretes jó énekesek, a „Boże coś polské“ himnuszokkal feleltek. Az ütemet a Dunajecz hullámai csónakainkhoz verték, a szüneteket mozsarak dur-

ranása töltötte ki, mely mennydörgéshez hasonló módon visszhangzott a zord kősziklafalak között.

Igy csónakáztunk nem egészen 2 óráig. Mielőtt azonban a regényes *Dunajecz* völgyből távoznánk, szükséges még említenünk, hogy már 1846 és 1847-ben belátták szükségességét egy oly útnak, mely a *Dunajecz* partján az összeköttetést a kocsik és a sétálók számára is helyreállítaná a *Veres klastrom* és *Szczawnica* között. A szép tervet azonban a forradalmi idő megsemmisítette — 1872-ig. Akkor a *szczawnicai* vendégek egy ülést tartottak, melyben elhatározták, hogy a fürdői zenére szánt és el nem fogyott tetemes pénzösszeg az út kiépítésére fordíttassék; miután azonban a lengyel terület csak a *Lechnitz* patakcskához ér, tehát lengyel részről csak addig fog építtetni. Az *eperjesi* gör.-kath. püspök, ki itt — mint tudjuk — a földes ur, szintén helyeselte a tervet. A szepesi vármegye hasonlólag belátta az út szükségét és kiépítéséhez segédkezet nyújtand. Ily kedvező körülmények között *Szalay József* ur, *Szczawnica* fáradhatlan tulajdonosa, már 1874-ben megkezdte és 1875-ben folytatta az út építését, mely talán nemsokára a *Veres klastrom* ig kész lesz. Mi annál is inkább remélhető, miután 1875-iki május hó 19-én Lőcsén tartott egyetemes gyűlésen a szepesi vármegye ezen terv kivételét helyeselte és a *magurai* szolgabírót oda utasította, hogy ezen út kiépítését saját hatáskörében, mennyire lehet, támogassa. Az utazók, kik a *Dunajecz* völgyében csónakon mennek, kocsijukat nem lesznek kénytelenek a több óráig tartó köruton. *Krościenkon* át küldeni, hanem tehetik azt egyenesen a *Dunajecz* partján, hol az uton $1\frac{1}{2}$ óra alatt *Szczawnica* ig elérhet az ember.

Mielőtt távoznánk a felejthetlen *Dunajecz* völgyétől, emlékezzünk még meg *Dietl*¹⁾ szavára:

„*Szczawnica* fekvése egyike a legszebbeknek és legnevezetesebbeknek, melyet messze utaimon láttam. Alig egy órányi távolságban esik a regényes váraktól, *Czorsztyn* és *Nedecz*től, a mult évszázadok méltóságos maradványaitól és a vadon rohanó *Dunajecz* néma tanuitól... És a *Pieninek*! Ki bírja leírni az óriás *Tátra* e zömök fiait, a zabolatlan folyó sziklás öreit, ezen mértföldre terjedő

¹⁾ Galizische Badereisen von Dr. Dietl. Krakau, 1866.

szoros utat, melyben a ragadó *Dunajecz*, az ősvilág Tátravánának ezen apró maradványa, tajtékozva és zúgva utat tört magának! Ki rajzolhatná méltó módon az óriásilag feltornyosuló kősziklák festői csoportjait, a fákkal benőtt hegyesücsöket, a meredek lejtőket, a feneketlen hegyhasadékokat, az áthatlan üregeket és az ásitó barlangokat — kalandos formáiban és változatosságában, a legkellemesebb völgyek, pázsitok és erdők mellett, melyek a bámuló vándort megrázó nagyságuk által elnyomják, véghetetlen változékonyosságuk által gyönyörködtetik és ezen vallomásra kényszerítik: „Nagy az Isten az ő műveiben!”

*

*

*

A *Dunajecz* e völgyét elhagyva *Szczawnica*-ra érünk. Csónakaink kikötnek egy, a folyóban álló kőszikla mellett, melyen életnagyságban egy fából kimetszett *Gorál* köszöntő állásban a vendégeket fogadja, kalapjával szépen süvegelve. Ezen *Gorál* emlékéről a velünk utazó lengyelek következő mondát tudták elbeszélni.

Több évszázad előtt ezen vidék sziklás és kopár vala. Akkor egy *Gorál* kezdte kalapjába szedegetni a köveket és a földet művelhetővé tenni. Csakhamar belefáradt a nagy munkába és az ördögöt hívta segítségül. Ez el is jött és segédkezet nyújtott a *Gorálnak*, ki azonban a munka bevégeztével elkövült, mivel a rosszal büntetlenül összekötetésbe nem lehet lépni.

A *Gorál*-emlékről távozván, a parton kis, virágokból összekötött diadal-ivekkel fogadnak bennünket *Szczawnica*-i leánykák.

E fürdőhely *Galiczia* nyugoti határán, a Kárpátok éjszaki oldalán közel Magyarhonhoz, és pedig *Ferró* szigétől számítva a keleti hosszúság $38^{\circ} 9'$ és az éjszaki szélesség $49^{\circ} 25'$ foka alatt fekszik. Éghajlata mérsékelt. Az éjszaki hideg szelek kies völgyében ismeretlenek, valamint a nagy meleg is a sűrű fenyő-fák árnyéka alatt nyomasztóvá

nem válhat. Egészséges éghajlata általában emlékeztet Reichenhall, Rippoldsan, Badeweiler éghajlatára.

Ha már gyönyörű fekvése és egészséges éghajlata sok vendéget ide kecsegtetnek, úgy még több idegen e fürdőhely híres gyógyforrásainál szokott üdülést keresni.

A Szczawnicai ásványvizek tartalmát már igen gyakran vegyészileg elemezték a következő szakemberek: 1823 Sawiczewszki József Krakóban, 1826: Fonberg Ignác Wilnában, 1831: dr. Herbieh Bécsben, 1840: Torosiewicz Lembergben és 1857: Alexandrowicz A. Krakóban. Ujabb időben, midőn a gyógykutak száma az Ilona- és Angelika-forrással növekedett, elkerülhetlenné vált mind a 7 forrás tartalmát külön megállapítani. E munkára szívesen vállalkozott dr. Dietl felszólítására 1864-ben dr. Stopczanski, a krakói egyetem vegyésze, következő eredménnyel:

1. Valeria kút	}	mint natron-lithion-forrás;
2. Angelika „		
3. Ilona „		
4. Magdolna kút, jód- és brom-tartalmu halvanysavas natron-forrás.		
5. Josefa kút	}	halvanysavas natron-forrás;
6. István „		
7. Simon kút, vastartalmu halvanysavas natron-forrás.		

Ezen megállapítással dr. Stopczanski azt is bebizonyította, hogy e források tartalmának gazdagsága által a nagyhirű gleichenbergi, reinerezi, salzbrunni, emsi, rohitsi és seltersi vizeket felül is mulják.

A szczawnicai gyógyvizek tartalmuknál fogva legjobb sikerrel alkalmaztatnak a hurutok, idegbajok és izzadmányoknál, valamint a vértömörülések és senyves betegségek beálltával.

A vizek gyógyerejét és a fürdőhely szép és egészséges fekvését tekintve, írhatta dr. Dietl¹⁾. „Szczawnica a galicziai fürdők közt az első helyet foglalja el. Ezen helyre páratlan szépségű fekvése és vizeinek bebizonyult gyógyhatása mellett, tulajdonosának, Szalay urnak fáradhatlansága emel; és jelenleg az ország azon kevés fürdőinek egyike, melynek híre annak határát tulszárnyalja, évről-évre több vendég ál-

¹⁾ Wiener medicinisches Wochenblatt 1860, 23—33.

tal látogattatik, vizei távol vidékre küldetnek és Európa világhírű gyógyforrásaival méltán versenyezhet“.

Daczára mindezen előnyöknek e fürdőhely nem drága, melyről méltán írja Krajnik: ¹⁾ „az árak olcsóbbak mint a kevesebb kényelmet nyújtó magyar fürdőkben“. Meggyőződhetünk e jutányos árak felől az étlap által is, melyből némely étel-árát ide iktatunk, u. m.: leves 10, marhahús mártással 25, pecsenye 35—40 kr. Az ételeket igen jóízűeknek találtuk és bőven szolgáltatják.

Hogy Szczawnica a nagy fürdőhelyek minden kényelmét nyújtja, alig szükséges megemlíteni. Itt találunk szép sétahelyeket, nagy termeket állandó zenével, kényelmes lakásokat, távirát, postát, kész alkalmatosságokat, kereskedéseket, gyógyszertárt, jóhírű orvosokat ²⁾, fényképezőket és számos vendégfogadókat, melyekben à la carte vagy table d'hôte és pedig mint már említünk aránylag olcsón lehet étkezni.

A fürdőhely felső részében különösen kitűnik tiszta schweiczi stýlben épített, ritka szépségű sok új vendégház. Ide méltán számítható az „Attilához“ czimzett vendégfogadó is, mely nem rég épült fel és mint madárfészek az árnyékos fák lombjaiból kinéz. A fürdő legszebb részén találhatjuk dr. Dietl esinos köemlékét is, kinek nagy érdemei vannak a galicziai gyógyvizek ismertetésében. Az emléken következő felirat hirdeti Dietl érdemeit:

„Josepho Dietl medicinae doctori universitati literarum Cracoviensis Professori viro honores egregie administranti de medicamentosis aquis patriis restituendis promerito hoc monumentum locavit Szczawnica anno MDCCCLXV“.

Szczawnica szembeszökő előnyeit és szépségeit bizonyítja a vendégek minden évben növekvő száma. 1847-ben ³⁾

¹⁾ Reisehandbuch für Ungarn, p. 158.

²⁾ Most alkalmazva vannak: dr. Doskowski József, dr. Kryda Sándor, dr. Nieszkowszki és dr. Seibovszky.

³⁾ Szczazwnica w Galicyi jej zdroje. urzędzenia, skreślił Dr. Boleślaw Lutostąński, 106.

itt csak 49 vendég volt, 1865-ban azonban már 718. Azóta minden esztendőben növekedett e szám következő arányban:

1866-ban volt	1074	vendég	
1867-ben	1277	"	
1868-ban	1651	"	
1869-ben	1459	"	(Cholera)
1870-ben	1671	"	
1871-ben	1899	"	
1872-ben	2069	"	
1873-ban	1988	"	(Cholera)
1874-ben	2092	"	
1875-ben	2176	"	

E számok igen világosan beszélnek arról, hogy Szczaw-nica csak az újabb időben kezd azon méltatásban része-sülni, melyre érdemes. És ha regényes környékét, bájos és egészséges fekvését, kényelmét, olcsóságát és hatalmas gyógy-erejét fontolóra vesszük, gondolom nem esalatkozunk, ha fel-tesszük, hogy e fürdőhelynek nagy jövője leend és hogy e kies és üdítő völgyről igen számos vendég mondand :¹⁾

Wie seh'n ich mich Natur, nach dir,
Dich treu und lieb zu fühlen!
Ein lustiger Springbrunn wirst du mir
Aus tausend Röhren spielen.

Wirst alle meine Kräfte mir
Im meinem Sinn erheitern
Und dieses enge Dasein mir
Zur Ewigkeit erweitern.

* * *

Szczawnicáról, Lipnik, Haligócz, Reichwald és Tótfalu falvakon át Szepes-Bélára más nap visszatértünk. Másfél napi kirándulásunkkal járó kis fáradságunkban gazda-gon megjutalmazva éreztük magunkat azon élvezet által, me-lyet a látottakban bőven találtunk.

Szepes-Béla 1876.

¹⁾ Göthe.